

УДК:159.923.5

В. Ю. Кутепова-Бредун

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБИСТІСНІ ВЛАСТИВОСТІ МУЗИКАНТІВ-ПРОФЕСІОНАЛІВ ТА МУЗИКАНТІВ-АМАТОРІВ

Анотація. Наведено результати психодіагностичного дослідження особистісних характеристик музикантів-професіоналів, музикантів-аматорів та людей, які не займаються музикою (140 учасників), за двома особистісними опитувальниками (NEO PI-R та 16PF). Установлено, що як професіонали, так і аматори схильні до інтроверсії. Музиканти-аматори мають таку особистісну характеристику як емоційна стабільність, але вони менш добросовісні. Музиканти-професіонали ж мають високий рівень нейротизму, вони хоробрі й податливі. Таким чином, музична діяльність може свідчити про певні особистісні риси її представників.

Ключові слова: творчість, інтроверсія, хоробрість, нейротизм, музична діяльність, мотивація, особистісні характеристики.

Аннотация. Проблема психодиагностики музыкантов-профессионалов и музыкантов-аматоров имеет недолгую историю. Кроме того, исследования проводились в основном на выборке молодых участников. Данная разработка охватывает 3 группы людей (140 участников), включающих профессиональных музыкантов, музыкантов-аматоров и людей, которые не занимаются музыкой, по двум личностным опросникам. Определено, что музыканты-профессионалы характеризуются высоким уровнем нейротизма (NEO PI-R), смелостью и податливостью (16PF), музыканты-аматоры же, наоборот, – высоким уровнем эмоциональной стабильности, но низким уровнем добросовестности. Музыканты-профессионалы и музыканты-аматоры также более склонны к интроверсии.

Ключевые слова: творчество, интроверсия, смелость, нейротизм, музыкальная деятельность, мотивация, личностные характеристики.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки вивчення впливу особистісних характеристик на вибір професійної діяльності актуальне як у теоретичному, так і практичному аспекті. Дедалі очевидніше й те, що професія впливає на особистісні диспозиційні риси. За науковими даними професійна природність формується в ході самої трудової діяльності. Установлено, що на найбільш високому рівні розвитку професійного досвіду можна помітити, наскільки тісно реалізація творчого потенціалу пов'язана з особливостями характеру.

Метою даного дослідження є з'ясування особливостей впливу специфічного виду діяльності – музики – на розвиток особистісних властивостей шляхом порівняння відмінностей в особливостях характеру музикантів-професіоналів та людей, які не займаються музичною діяльністю.

У межах особистісно-діяльнісного підходу здібності визначено як властивості особистості, що впливають на ефективність діяльності. Але досі ще не окреслено, які саме властивості особистості слід включати до здібностей. Щодо цього аспекту думки вчених різняться. Деякі автори як здібності розглядають окрему властивість особистості, наприклад індивідуальний стиль чи ставлення до діяльності (V. Merlin), а інші – їх сукупність (Kovalev, 1965; Platonov, 1972). В. М. Мясичев та О. Г. Ковальов (1960) під здібностями розуміють сукупність якостей, необхідних для успішної діяльності, що включає систему особистісних відносин, а також емоційних та вольових властивостей людини. Б. М. Теплов здібностями вважав лише ті особистісні властивості, що впливають на ефективність діяльності, а К. К. Платонов ставив під сумнів існування особливостей та рис особистості, які хоча побічно не впливали на ефективність діяльності.

Риси особистості відіграють важливу роль у професійній діяльності, особливо в творчій. Музиканти-виконавці, отримавши хорошу академічну освіту,

нерідко опиняються в ситуації, коли професійні знання та навички не гарантують успішності в діяльності. Часто причиною цього можуть бути особистісні риси людини: її уміння спілкуватися з іншими, мати привабливий вигляд, впевнено почуватися на публіці, справлятися з конфліктними та іншими стресовими ситуаціями.

Риси особистості людини детермінують вибір її діяльності, відповідно діяльність формує певний профіль особистості людини. Протягом професійної праці відбувається становлення не лише окремих функціональних систем та психічних процесів людини, а і його особистості, або соціально-професійного типу особистості; професія впливає на систему ціннісних орієнтацій, характер, особливості міжгрупового та внутрішньогрупового спілкування.

Автори численних досліджень психологічних особливостей особистості талановитих музикантів припускають те, що останні мають певний патерн або профіль, який, можливо, ще не в повному обсязі, але вже розкривається серед молодих музикантів. Сучасні дослідники А. Е. Кемп та Кругер довели, що в музикантів існує багато профілів особистості, які відображають різні потреби композиторів, інструменталістів і фахівців різних жанрів. Існують психологічні риси, за якими можна охарактеризувати більшість груп музикантів: інтроверсія, незалежність, чутливість, тривожність, психологічна андрогінія. Значна роль у музичній діяльності належить волі та вольовим якостям. Творча кар'єра музиканта, композитора, виконавця сповнена перешкод, боротьби, тому потребує впевненості у своєму покликанні, стійкості до невдач та творчого оптимізму, який і спонукає досягати успіху навіть після невдач.

А. Е. Кемп, автор монографії «Музичний темперамент: психологія та особистість музикантів», навів результати дослідження музикантів за допомогою опитувальника Кеттела. Дослідник встановив, що професійні музиканти крім зазначених мають і такі помітно виражені риси: незалежність (E+), безтурботність (F+), хоробрість (H+), підозрілість (L+).

Згодом за дослідженнями рис характеру особистості професійних музикантів Кемпа дослідник Д. Коффман вирішив порівняти патерн особистості професійних музикантів із музикантами-аматорами, припускаючи, що одні й ті ж риси в останніх будуть виявлятися меншою мірою. Але ця гіпотеза не підтвердилася. Виявилося, що музиканти-аматори мають зовсім протилежні риси характеру порівняно з музикантами-професіоналами. Наприклад, за дослідженням Кемпа професійні музиканти мають такі риси (за опитувальником Кеттела): незалежність (E+), безтурботність (F+), хоробрість (H+) та підозрілість (L+). Музиканти-аматори ж мають протилежні показники за тими самими шкалами – податливість (E-), занепокоєння (F-), довірливість (L-). Тобто музиканти-професіонали більш самостійні, незалежні, активні, вони не бояться публічних виступів, аматори, навпаки, більш залежні та пасивні.

Д. Коффман називав особистість музиканта-аматора «нормальною», схожою на 68% людей, які мають середні значення за даною методикою. Однак більш детальний аналіз вказує на деякі розбіжності за факторами: незалежність (E), розвинуте мислення (B), безпосередність (F) та довірливість (L). Тобто представники аматорського колективу були переважно послужливі (IN-), податливі (E-), стурбовані (F-), довірливі (L-) та мали досить розвинене мислення (B+). Треба зазначити, що Коффман досліджував учасників аматорського ансамблю

похилого віку. Учений вказував, що з огляду на вік досліджувані менш адаптивні та гнучкі до обставин, ніж молодші музиканти-аматори.

Отже, Кемп називав особистість музиканта-професіонала дуже своєрідною, Коффман – особистість музиканта-аматора переважно нормальною, але слід зауважити, що особистість обох груп музикантів формувалась у різних умовах.

Професіонали, які працюють із аматорськими колективами, вказують на високий рівень їх мотивації, задоволення від виконання музики та соціальної взаємодії з іншими учасниками колективів (Cavitt, 2005; Coffman, 1996; Coffman & Levy, 1997; Cope, 2005; Ernst & Emmons, 1992; Forrester, 1975; Palmer 2008; Rohwer, 2002). Вони помічають, що зазвичай музиканти-аматори, які відвідують колективні музичні ансамблі, мають вищу освіту, сім'ю (Bowles, 1991), походять із середнього та вищого класів (Cavitt; 2005; Coffman, 2008). Хоч деякі дослідники наголошують на першочерговому значенні соціальної взаємодії та емоційного компонента спілкування між учасниками колективів, прогрес у музичному виконавстві є часто провідним мотивом для вступу в музикальну спільноту (Coffin, 2001; Coffman & Adamek, 1999; Darrough, 1990; Faivre-Ransom, 2001; Heintezlman, 1988; Juttas, 2006; Olson, 1997; Shansky, 2010).

Порівняно з учнями музичних шкіл дорослі музиканти-аматори більше бояться помилок та менше схильні до експериментів з новими ідеями (Ellis, 1996; Rohwer, 2002). Для музикантів-аматорів характерні серйозність, довірливість.

Отже, аналіз стану вивчення проблеми особливостей зв'язку музичної діяльності з особистісними характеристиками її представників показав, що існує необхідність подальших досліджень у даній галузі знань. Для з'ясування закономірностей впливу музичної діяльності на розвиток особистості проведено емпіричне дослідження, до якого було залучено як музикантів, так і людей, які не займаються музикою.

Методи і організація дослідження. Для емпіричної перевірки уточнення специфіки особистості професійних музикантів було проведено психодіагностичне дослідження, у якому взяло участь 140 осіб, розподілених на 3 групи – музиканти-професіонали, музиканти-аматори та люди, які музикою не займаються. На цьому етапі дослідження основне завдання полягало в перевірці впливу особливостей зв'язку музичної діяльності на стійкі особистісні властивості. Для діагностики особистісних рис було застосовано дві методики – 16 PF Кеттелла та NEO PI-R (McCrae & Costa).

Результати дослідження. Психодіагностичне обстеження груп музикантів-професіоналів, музикантів-аматорів та контрольної групи за методикою п'ятифакторного особистісного опитувальника (McCrae & Costa). дало такі результати: музикантам-професіоналам притаманні переважно такі якості, як прихильність до колективу, достатньо високий рівень самоконтролю, а також емоційна нестійкість. Дуже яскраво виражені такі характерні для творчих професій якості, як відкритість до нового досвіду, емоційність, добре розвинений естетичний та художній смаки.

З метою уточнення вже згаданих індивідуальних особливостей та доведення статистично значущої різниці за п'ятьма факторами опитувальника було застосовано F^* критерій Фішера з кутовим перетворенням, за яким порівняно музикантів-професіоналів із музикантами-аматорами, музикантів-аматорів і музикантів-професіоналів із людьми, які музикою не займаються.

У ході характеристики даних груп виділено, по-перше, що серед музикантів-професіоналів і музикантів-аматорів суттєво менше екстравертів, ніж серед контрольної групи, тобто людей, які музикою не займаються ($\phi^*=2,875$). На противагу даним зарубіжних досліджень, у яких зазначено, що для музикантів дуже характерна інтроверсія, у нашому дослідженні частота випадків інтроверсії незначна ($\phi^*=1,383$). Більшість музикантів обох груп мали середні значення. Певний баланс інтроверсії – екстраверсії важливий у професії музиканта, оскільки під час багатогодинних систематичних вправ музикант потребує заглиблення у свій внутрішній світ, а виступ для аудиторії – бажання і можливості спілкування зі слухачами мовою музики.

Досить неоднозначний зв'язок існує між екстравертністю – інтровертністю та естрадним хвилюванням. У суб'єктивному плані інтровертам складніше подолати сором'язливість та скутність перед публікою, особливо в перехідному та юнацькому віці. Екстраверти ж легше долають естрадний бар'єр. Але прямого зв'язку між естрадним хвилюванням та інтровертністю не помічено.

По-друге, музиканти-професіонали порівняно з контрольною групою виявилися більш емоційно нестійкими, примхливими ($\phi^*=1,691$). Це характеризує їх як людей, не здатних контролювати свої емоції, схильних до відступу від реальності, тривожності та депресій у стресових ситуаціях і психологічної напруги. Як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники вже неодноразово вказували на особливу форму тривожності музикантів як специфічну рису їх особистості (Кемп, 1994). Згідно з дослідженням Н. В. Рождественської, кореляції між рівнем концертної тривоги, яку діагностували за допомогою методики вченої, та тривожністю, яку діагностували за методикою Д. Тейлора, не було виявлено, отже, специфічна «артистична» тривожність не є показником тривожності як риси характеру, а являє собою специфічну професійну рису музикантів.

По-третє, високий рівень імпульсивності ($\phi^*=2,104$) (низький рівень самоконтролю) проявили музиканти-аматори. Для них характерні необдумані вчинки, несумлінність, пошук «легкого життя». Можливо, саме недостатній рівень сумлінності та наполегливості заважають їм займатися музикою професійно, що потребує систематичних багатогодинних занять. А аматорське мистецтво саме надає їм радість та задоволення від життя.

Під час аналізу отриманих результатів за особистісним опитувальником Кеттела отримано такі дані: між музикантами-професіоналами та людьми, які не займаються музикою, за більшістю шкал не помічено значущої різниці. Це може свідчити про те, що вони, ймовірно, не мають виключно професійного значення для музикантів. Статистичний аналіз різниці груп за допомогою критерію Фішера ϕ^* вказує на такі результати. Наявна різниця за шкалою «Незалежність»(Е) ($\phi^*_{\text{емп}} = 2,029$), за якою музиканти є більш м'які, залежні, а також невпевнені та податливі. Порівняно з людьми, які музикою не займаються, музиканти-професіонали більш соціально хоробрі, реактивні, бадьорі, навіть авантюрні, що відзначено за шкалою «Сміливість» (Н) ($\phi^*_{\text{емп}} = 1,77$).

Наближаються до значущого рівня відмінності між музикантами та людьми, які музикою не займаються, за шкалою «Схильність до почуття провини» (О) ($\phi^*_{\text{емп}} = 1,547$). За результатами дослідження саме музиканти більш схильні до занепокоєння, іпохондричності, залежності від настрою, страху, невпевненості в собі, схильності до передчуття, самокритики, депресій, залежності від думки інших людей, почуття провини та незадоволення собою, що співвідноситься з

результатами, отриманими за попереднім опитувальником. Постійний душевний дискомфорт, або стан внутрішнього дисонансу: нечасті хвилини зниження напруги, задоволення від зробленого і знов наростаюча напруга – характерні риси творчої діяльності.

Досить слабкою виявилась тенденція до різниці вибірок за шкалою «Чуттєвість» (I) ($\varphi_{\text{емп}}^* = 1,148$), тобто вразливість, багатство емоційних хвилювань, схильність до романтизму, художнє сприйняття світу, розвинуті естетичні інтереси, артистичність, жіночність, схильність до емпатії, розуміння інших людей та витончена романтичність хоч і переважали у музикантів, але дуже слабо, незважаючи на очікування явної різниці між музикантами та людьми, які професійно музикою не займаються. Більшість талановитих музикантів мають загострену здатність відчувати душевний біль, співчувати, особливо чутливі до емоційних станів. Але в даному дослідженні ці риси особистості в музикантів було виявлено незначною мірою.

Особливої уваги заслуговують результати, отримані за шкалою «Сміливість» (E). Так, у дослідженні А. Е. Кемпа для респондентів-музикантів була характерна така риса особистості, як незалежність (E+), а згідно з нашими даними в них, навпаки, виявлено залежність (E-). Слід зауважити, що зарубіжний науковець досліджував досвідчених та дорослих музикантів, а учасниками нашого дослідження були студенти з незначним музичним досвідом.

Висновки. За результатами проведеного дослідження музиканта-професіонала можна описати як хоробру, бадьору, соціально активну, реактивну особистість, яка любить ризикувати, але у той же час емоційно нестабільну та схильну до тривожності, занепокоєння, зміни настрою, дуже експресивну та емоційну. Дані показали, що музиканти-аматори більш подібні до людей, які не займаються музикою, але виділяються своєю імпульсивністю, відсутністю наполегливості, безвідповідальністю, але й значно вищою емоційною стабільністю порівняно з музикантами-професіоналами.

Виявлені відмінності допоможуть краще зрозуміти особистість як професійного музиканта (запобігти багатьом особистісним проблемам митців під час професійної діяльності), так і музиканта-аматора, зокрема з'ясувати притаманність аматору психологічних якостей, які не дають йому можливості займатися професійно музичною діяльністю, або, навпаки, спонукають людей, професія яких не пов'язана з музикою, відвідувати музичні спільноти.

Бібліографічні посилання

- Bochkarev, L. L. (1997), *Psychology of musical activity [Psihologiya muzikalnoy deyatel'nosti]*, Psychological institute RAN Press, Moscow.
- Coffman, D. D. (2007), "An exploration of personality traits in older adult amateur musicians", *Research and Issues in Music Education*, Vol. 5 No. 1, available at: <http://www.stthomas.edu/rimeonline/vol5/coffman.htm>.
- Coffman, D. D. (1996), *Musical backgrounds and interests of active older adult band members*, *Dialogue in Instrumental Music Education*, Vol. 20 No. 1, pp.25-34.
- Coffman, D. D. & Levy, K. M. (1997), *Senior adult bands: Music's new horizon*, *Music Educator's Journal*, Vol. 84 No. 3, pp. 17-22.
- Coffman, D. D. & Schilf, P. (1998), *Band instrument gender associations by senior citizen musicians*, *Southeastern Journal of Music Education*, Vol.10, pp. 212-221.

- Coffman, D. D. & Adamek, M. (1999), *The contributions of wind band participation to quality of life of senior adults*, Music Therapy Perspectives, Vol. 17 No. 1, pp. 27-31.
- Coffman, D. D. & Adamek, M. (2001), Perceived social support of New Horizons Band participants, Contributions to Music Education, Vol. 28 No. 1, pp. 27-40.
- Gotsdiner, A. L. (1993), Musical Psychology [Muzikalnaya Psihologiya], MIP "Magistr"-Press, Moscow.
- Granovskaya, R. M. (2006), *Creativity and conflict in the psychology perspective [Tvorchestvo i conflict v zerkale psihologii]*, "Rech"-Press, Saint Petersburg.
- Hromov, A. B. (2000), *NEO-PI-R: manual [Pyatifaktorniy oprosnik lichnosti: uchebno-metodicheskoye posobiye]*, Kurganskiy University Press, Kurgan.
- Ilyin, E. P. (2009), *Psychology of creativity and gifts [Psihologiya tvorchestva, kreativnosti i odarennostey]*, "Piter"-Press, Saint Petersburg.
- Kapustina, A. N. (2001), *R. Cattell 16 PF Questionnaire [Mnogofaktornaya lichnostnaya metodika R. Cattella]*, "Rech"-Press, Saint Petersburg.
- Kemp, A. E. (1981), The personality structure of the musician. I. Identifying a profile of traits for the performer, *Psychology of Music*, Vol. 9 No. 1, pp. 3-14.
- Kemp, A. E. (1982), The personality structure of the musician. IV. Incorporating group profiles into a comprehensive model, *Psychology of Music*, Vol. 10 No. 2, pp. 3-6.
- Kemp, A. E. (1985), Psychological androgyny in musicians, *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, Vol. 85, pp. 102-108.
- Kemp, A. E. (1994), Aspects of upbringing as revealed in the personalities of musicians, *The Quarterly Journal of Music Teaching and Learning*, Vol. 5 No. 4, pp. 34-41.
- Kemp, A. (1996), *The Musical Temperament Psychology and Personality of Musician*, Oxford University Press, Oxford.
- Kirnarskaya, D. K. (2003), *Psychology of musical activity. Theory and practice [Psihologiya muzikalnoy deyatel'nosti. Teoriya i praktika]*, Psychological institute RAN Press, Moscow.
- Parncutt, R. & McPherson G. (2002), *The Science and Psychology of music performance; creative strategies for teaching and learning*, Oxford University Press, pp. 12-54.
- Sidorenko, E. V. (2000), *Mathematical methods in Psychology [Metody matematicheskoy obrabotki v psihologii]*, "Rech"-Press, Saint Petersburg.

Надійшла до редакції 08.05.2014